نگین قم

شهرها انگشترند و قم نگین / قم هماره حجت روی زمین
تربت قم قبله عشق و وفاست / شهر علم و شهر ایمان و صفاست
مرقد معصومه چشم شهرما / مهر او جانهای ما را کهربا
در حریمش مرغ دل پر می زند / هر گرفتار آمده در می زند
این حرم باشد ملائک را مطاف / زائران را ارمغان، عشق و عفاف
حوزه قم هاله ای بر گرد آن / فقه واحکام خدا را مرزبان

ابن جوزی یکی از علما و مورخان اهل سنت در قرن هفتم می نویسد: در بین اولاد امام موسی کاظم علیه السلام چهار دختر به نام فاطمه وجود دارد:

1. فاطمه صغری که به او بی بی هیبت گفته می شود، و در مدخل جنوبی شهر باکو در آذربایجان شوروی (سابق) دفن است.
2. فاطمه وسطی که در رشت مدفون می باشد.
3. فاطمه وسطی (ستّی فاطمه) که در اصفهان دفن شده است.
4. فاطمه کبری (1) (فاطمه معصومه) که مدفن او در قم، زیارتگاه شیعیان و اهل دل می باشد.

ولادت و وفات

حضرت فاطمه معصومه علیهاالسلام در روز اوّل ذیقعده سال 173 (ه . ق) در مدینه منوره، دیده به جهان گشود. چنان که مرحوم حاج شیخ علی نمازی، متوفای دوم ذیحجه 1405 (ه . ق) شرح زندگانی آن حضرت را با این عبارت آغاز می کند: «فاطِمَةُ الْمَعْصُومَةُ اَلْمَوْلُودَةُ فی غُرَّةِ ذی القعده سنة 173؛ (2) فاطمه معصومه که در روز اوّل ذیقعده 173 بدنیا آمده است.»

باید توجه داشت که در مورد ماه و روز ولادت آن حضرت، اتفاق نظر وجود دارد ولکن در مورد سال ولادت آن حضرت بین سالهای 173 و 183 (ه . ق) اختلاف وجود دارد؛ ولی با توجه به سال شهادت حضرت موسی بن جعفر علیهماالسلام ، یعنی سال 183 (ه . ق) و اینکه آن حضرت در سالهای آخر عمر، در زندان و دور از خانواده به سر می برده اند و با توجه به منابع متعدد تاریخی (3)، سال ولادت، همان سال 173 صحیح تر به نظر می رسد.

پدر بزرگوار آن حضرت، امام موسی کاظم علیه السلام و مادر گرامی اش نجمه خاتون می باشد که بعد از تولد حضرت رضا علیه السلام به طاهره ملقب گردید. (4) در نتیجه فاطمه معصومه علیهاالسلام باامام رضا خواهر و برادر ابوینی هستند. فاطمه معصومه علیهاالسلام در سال 201 (ه . ق) در پی انتقال اجباری امام هشتم علیه السلام به مرو، بعد از یک سال تحمل دوری برادر بزرگوارش از مدینه منوره، عازم خراسان گردید که در مسیر سفر در 23 ربیع الاوّل سال 201 (ه . ق) وارد شهر قم شده و مورد استقبال عده زیادی از مردم مشتاق و شیفته اهل بیت علیهم السلام قرار گرفت، و بعد از هفده روز اقامت در منزل موسی بن خزرج، در سن 27 سالگی در سال

201 (ه . ق) [به اتفاق مورخان (5)] دیده از جهان فرو بست و در «باغ بابلان» محل فعلی مَزار آن حضرت، دفن گردید.
در مورد ماه و روز وفات آن حضرت بین مورخان، اختلاف است. برخی وفات آن حضرت را دهم ربیع الثانی دانسته (6) و بعضی دیگر، دوازدهم ربیع الثانی (7) و عده ای نیز هشتم شعبان را به عنوان روز وفات آن حضرت ذکر کرده اند (8)؛ راز وفات آن حضرت را برخی محققان معاصر، مسمومیتی دانسته اند که از ناحیه دشمنان اهل بیت علیهم السلام نسبت به آن بانوی بزرگوار روا داشته شد. (9)
آنچه در پیش رو دارید نگاهی است به چند مقام و منزلت معنوی کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه علیهاالسلام ، با این تذکر که در همین مجله، برخی موضوعات مربوط به آن حضرت در شماره های پیشین مورد بررسی قرار گرفته است و (10) تلاش بر این است که مطالب غیرتکراری و ناگفته در مورد آن حضرت بیان شود.

مقامات و منزلتهای معنوی

کمتر امام زاده ای به اندازه حضرت معصومه علیهاالسلام مورد توجه و سفارش امامان معصوم علیهم السلام قرار گرفته است. حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام با آن همه عظمت، بیش از یکی دو روایت در موردش وارد نشده است، ولی درباره عظمت و مقامات فاطمه معصومه علیهاالسلام حدود یازده روایت وارد شده است، حتی سالها قبل از ولادت آن حضرت حدود (45 سال قبل) امام صادق علیه السلام سخنان بسیار ارزشمندی درباره عظمت و فضیلت آن بانو بیان داشته است که نشان از اوج عظمت و فضیلت آن حضرت دارد.
یکی از شیعیان، به محضر امام صادق علیه السلام شرفیاب شد و مشاهده کرد که آن حضرت، در کنار گهواره با کودکی سخن می گوید، تعجب کرد و عرض کرد: آیا با کودک نوزاد سخن می گویي؟ حضرت صادق علیه السلام فرمود: اگر تو هم مایل هستی می توانی نزد او بیایی و با او گفتگو کني. او می گوید: نزد گهواره آن نوزاد رفتم، سلام کردم، جواب سلام را داد و به من فرمود: نامی که برای دختر تازه به دنیا آمده ات برگزیده ای عوض کن، زیرا خداوند آن نام را دشمن می دارد. (سخن نوزاد اشاره به نام دختری بود که به تازگی، خداوند به من عنایت فرموده بود، که او را «حمیرا» نامگذاری کرده بودم).
سخنان آن نوزاد و اطلاع او از اخبار پنهانی و نهی از منکر او، مرا بیشتر به تعجب واداشت و بهت زده شدم، امام صادق علیه السلام فرمود: تعجب نکن! این کودک فرزندم موسی است، خداونداز او دختری به من عنایت کند که نامش فاطمه است؛ او در سرزمین قم به خاک سپرده می شود، و هرکس او را زیارت کند، بهشت بر او واجب می شود. (11) و در جای دیگر فرمود: «سَتُدْفَنُ فیها امْرَأَةٌ مِنْ اَوْلادی تُسَمّی فاطِمَةُ فَمَنْ زارَها وَجَبَتْ لَهُ الجَنّةُ؛ به زودی بانویی از فرزندان من به نام فاطمه در آن (قم) دفن می شود، هرکس او را زیارت کند، بهشت برای او واجب می گردد.»
در ذیل روایت آمده است که امام صادق علیه السلام این سخن را قبل از ولادت امام کاظم علیه السلام فرمود. (12) با توجه به اینکه امام کاظم علیه السلام در سال 128 (ه . ق) چشم به جهان گشوده است و تولد حضرت معصومه علیهاالسلام در سال 173 رخ داده است امام صادق علیه السلام این سخن را 45 سال قبل از تولد حضرت معصومه فرموده است.

الف. پاداش زیارت حضرت معصومه علیهاالسلام

از آنجا که آن بانو در سه ضلع ولایت یعني: فرزند و خواهر و عمه امام، قرار گرفته، چنانکه در زیارتنامه آن حضرت نیز به آن تصریح شده است، (13) از همان سه ضلع امامت نیز روایات فراوانی درباره پاداش زیارت آن حضرت نقل شده است که به یکی از آنها اشاره می شود.
امام صادق علیه السلام فرمود: «فَمَن زارَها وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ؛ (14) پس هر کس او (فاطمه) را زیارت کند، بهشت بر او واجب می گردد.» به همین مضمون روایات متعددی از آن حضرت نقل شده است. (15)

ب. طهارت و پاکیزگی

هرچند عصمت در مرحله عالی، اختصاص به معصومین دارد، ولی شواهدی در دست است که نشان می دهد، فاطمه معصومه علیهاالسلام در مرحله ای از عصمت قرار دارد. امام هشتم علیه السلام آن بانو را با لقب «معصومه» یاد کرده است. و فرموده است: «مَنْ زارَ الْمَعْصُومَةَ بِقُمْ كَمَنْ زارَني» (16) که نشان از پاکی و طهارت نسبی آن حضرت دارد و در زیارت نامه آن حضرت می خوانیم: «اَلسَّلامُ عَلَيْكِ أَيَّتُها الطّاهِرَةُ الْحَميدَةُ البَرَّة الرَّشيدَةُ، التَّقيَّةُ النَّقيّةُ الرضيَّةُ الْمَرضيّة؛ (17) سلام بر تو ای پاکیزه ستوده، [اي] نیکوکار رشیده، پاک و پاکیزه، [ای بانوي] شایسته و پسندیده.»
صفات فوق، به خوبی نشانگر طهارت و پاکیزگی آن بانوی مطهره است.

ج. کریمه اهل بیت علیهم السلام

از دیگر مقامات آن حضرت که توسط امام باقر علیه السلام به آن حضرت نسبت داده شده است، «کریمه اهل بیت» بودن است. از مرحوم آیت اللّه العظمی سیدمحمود مرعشی نقل شده است که بسیار علاقمند بودم که به طریقی محل قبر شریف جده ام حضرت زهرا علیهاالسلام را بیابم. برای این مقصود، ختم مجربی انتخاب کرده و چهل شب به آن مداومت کردم، تا شاید با این طریق، از محل مرقد شریف حضرت زهرا علیهاالسلام ، آگاه گردم. شب چهلم بعد از انجام ختم و توسل فراوان به بستر خواب رفتم. در عالم خواب به محضر امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام رسیدم، امام به من فرمود: «عَلَيْکَ بِكَريمَةِ اهلِ البَيْتِ؛ به دامن کریمه اهل بیت علیهاالسلام چنگ بزن.» تصور کردم که منظور امام علیه السلام از این جمله، حضرت زهرا علیهاالسلام است. عرض کردم: آری قربانت گردم، من نیز ختم را برای همین گرفتم که محل شریف قبر حضرت را دقیق تر بدانم و زیارتش کنم. امام علیه السلام فرمود: منظور من، قبر شریف حضرت معصومه علیهاالسلام در قم است. سپس افزود: به خاطر مصالحی، خداوند اراده کرده است که قبر حضرت زهرا علیهاالسلام برای همیشه برای همگان مخفی باشد. از این رو قبر حضرت معصومه علیهاالسلام را تجلیگاه قبر شریف حضرت زهرا علیهاالسلام قرار داده و شکوه و عظمت مرقد حضرت زهرا علیهاالسلام را در قبر حضرت معصومه علیهاالسلام متجلی کرده است.
مرحوم سیدمحمود مرعشی رحمه اللّه وقتی از خواب برمی خیزد، تصمیم می گیرد که با اعضای خانواده خود عازم قم شود. (18)

نمونه هایی از کرامات کریمه

پایان بخش بحث را ذکر نمونه هایی از کرامات آن بانو قرار می دهیم.

1. حل مشکل آیت اللّه العظمی نجفی

مرعشی رحمه الله :
مرحوم آیت اللّه العظمی سید شهاب الدین مرعشی نجفی می گوید: روزی بر اثر مشکلات فراوان زندگی، از جمله اینکه می خواستم دخترم را شوهر دهم ولی مال و ثروتی نداشتم تا برای او جهیزیه تهیه کنم، با ناراحتی به حرم حضرت معصومه علیهاالسلام رفتم و با عتاب و خطاب، در حالی که اشکهایم سرازیر بود گفتم: ای سیده و مولای من! چرا نسبت به امر زندگی من اهمیت نمی دهید؟ من چگونه با این دست خالی دخترم را شوهر دهم؟ سپس با دلی شکسته به خانه برگشتم، حالت خواب مرا فرا گرفت، در همان حال شنیدم که در می زنند؛ رفتم و در را باز کردم؛ شخصی را دیدم که در پشت در ایستاده و وقتی مرا دید گفت: «سیده تو را می طلبد»، با شتاب به حرم رفتم، وقتی که وارد صحن شریف آن حضرت شدم، چند کنیز را دیدم که به تمیز کردن ایوان طلا اشتغال داشتند، از سبب آن پرسیدم، گفتند: اکنون سیده می آید، پس از اندکی، حضرت فاطمه معصومه علیهاالسلام آمد در حالی که در شکل و شمایل، مانند مادرم فاطمه زهرا علیهاالسلام بود (چون جده ام زهرا را سه بار قبل از آن در خواب دیده بودم) نزد عمه ام حضرت معصومه علیهاالسلام رفتم و دستش را بوسیدم؛ به من فرمود: «ای شهاب! کی ما در فکر تو نبوده ایم که ما را مورد عتاب قرار داده و از دست ما شاکی هستي؟ تو از زمانی که به قم آمدی زیر نظر ما و مورد عنایت ما بوده اي.»
وقتی که از خواب بیدار شدم، فهمیدم که نسبت به حضرت معصومه علیهاالسلام اسائه ادب کرده ام، همان دم برای عذرخواهی به حرم شریفش رفتم و از آن پس، حاجتم برآورده شد و در کارم گشایشی صورت گرفت و مشکل من حل و زندگی ام آسان گردید. (19)

2. هلاکت مزدور گستاخ:

در عصر رضاخان و کشف حجاب، روزی رئیس شهربانی قم که مردی گستاخ وبدزبان بود، به حرم حضرت معصومه علیهاالسلام وارد می شود و در همان جا به زنان باحجاب حمله می کند تا چادر را از سرشان بگیرد؛ آه و ناله زنان بلند می شود. در همین وقت غیرت آیت اللّه نجفی که این صحنه را می بیند به جوش می آید و به نزد رئیس شهربانی رفته، سیلی محکمی به صورت او می زند. او که از این سیلی سخت یکّه خورده بود، آیت اللّه مرعشی را تهدید به قتل می کند ولی روز بعد که در بازار قم در حال حرکت بوده، قسمتی از ساختمان سقف بازار بر سر او خراب شده، و او در همان دم به هلاکت می رسد و می میرد. (20)

3. رفع خطر سیل:

کسانی که به وضع جغرافیایی شهر قم آگاهی دارند می دانند که در وسط شهر قم رودخانه بزرگی قرار گرفته که پیش تر مسیر آب باران دهها فرسخ از زمینهای قبل از رودخانه، از پایین زاینده رود اصفهان گرفته تا قم، از طریق همین رودخانه به دریاچه قم می ریخت. در این صورت ناگفته پیداست که هنگام بارشهای شدید پی درپی، سیلهای خطرناکی در این رودخانه به جریان می افتاد و گاهی باعث خرابیهایی می شد. در یکی از این موارد نقل شده، که سیل بسیار عظیمی آمد که اهل قم را فوق العاده ترسانده و هر لحظه انتظار می رفت که خطر سیل، ساختمانها را ویران کند...

در این بحران شدید، مشاهده شد که دستی نمایان شد و به سیل اشاره کرده، و آن سیل به سوی دیگر رفته و رفع خطر شد، از این رو شیخ زکی باغبان در شرفنامه معروف خود می گوید:

روزی که سیل سیمره از رود «ناربار» آمد به شهر قم زقضایای کردگار
دانی که کرد رفع بلا از این دیار؟ معصومه بود دختر موسی سرفراز

ذریه رسول خدا، غمگسار قم (21)

کرامات آن بانوی گرامی بیش از آن است که در یک مقاله بگنجد. سخن را با شعری در اوصاف آن بانوی مکرمه به پایان می بریم.

خاک قم گشته مقدس از جلال فاطمه / نور باران گشته این شهر از جمال فاطمه
گرچه شهر قم شده گنجیه علم و ادب / قطره ای باشد ز دریای کمال فاطمه
تابش شمع و چراغ و کهربای نورها / باشد از نور جمال بی مثال فاطمه
صافی آیینه ایوان نیکومنظرش / گوشه ای از صافی قلب زلال فاطمه
عطرآگین گشته گر این بارگاه جنتی / این نسیمی است از عبیر دلگشای فاطمه
بر سر ما سایه افکن از کرامت ای بتول / شد سعید آن کس که بد اندر ظلال فاطمه
آفت دلها غم است بر درگه معصومه ام / حرمت من، حرمت عز و جلال فاطمه
یا رب از غمها مرا برهان هم از افسردگی / عفو کن ما را به قلب پر ملال فاطمه (22)

پی نوشت ها :

1. ابن جوزی، تذکرة الخواص، ص315 و ر.ک: محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج48، ص286 و سیدجعفر آل بحرالعلوم، تحفة العلوم، ج2، ص.37
2. شیخ علی نمازی، مستدرک سفینة البحار، ج8، ص257، ماده «فطم.»
3. علامه بحرانی، عوالم، ج21، ص328 و شیخ عباس فیض، گنجینه آثار قم، ج1، ص386 و ر.ک: شیخ مهدی منصوری، حیاة السّت، ص10 و دکتر محمدهادی امینی (فرزند بزرگ علامه اميني)، فاطمه بنت الامام موسی الکاظم، ص5 و 21 و ر.ک: مهدی منصوری، زندگی حضرت معصومه علیهاالسلام ، ص.34
4. مناقب ابن شهر آشوب، ج4، ص367 و عمادزاده، زندگانی حضرت موسی بن جعفر، ج2، ص.375
5. حسن بن محمد بن حسن قمی، تاریخ قم، ص213 و سیدمحسن امین، اعیان الشیعه، ج8، ص290 و شیخ ذبیح اللّه محلاتی، ریاحین الشریعه، ج5، ص32 و ملک الکتاب شیرازی، بحرالانساب، ص160 و ر.ک: محمدعلی بن حسن کاتوزیان، انوار المشعشعین، ج1، ص208 و شیخ عباس قمی، منتهی الامال، ج2، ص242، و شیخ محمد حرزالدین، مراقد المعارف، ج2، ص163، و سید حسن امین، دائرة المعارف شیعیة، ج3، ص231 و... .
6. میرابوطالب واعظ تبریزی، وسیلة المعصومیه، ص65، و سید موسی برزنجی شافعی مدنی، لواقح الانوار فی طبقات الابرار، آغابزرگ تهرانی، الذریعه، ج24، ص107، و کشف الظنون، ج2، ص.1565
7. مستدرک سفینه (همان)، ج8، ص.258
8. حیاة الست (همان)، ص.11

9. جعفر مرتضی عاملی، حیاة الامام الرضا علیه السلام ، ص.428
10. ر.ک: شماره 30 سال 1423 مقاله «برکات ورود حضرت معصومه به قم»، و شماره 37، مقاله «شمه ای از کرامات کریمه» و شماره 42 مقاله «شفیعه روز جزا.»
11. ملبوبی، منهاج الدموع، ص441 و محمدی اشتهاردی، حضرت معصومه فاطمه دوم، ص.131
12. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج60، ص.117
13. السلام علیک یا بنت ولی اللّه ، السلام علیک یا اخت ولی اللّه ، السلام علیک یا عمة ولی اللّه .
14. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج60، ص.117
15. بحارالانوار، (همان)، ج102، ص.265
16. ناسخ التواریخ، ج3، ص68 و ریاحین الشریعه، ج5، ص.35
17. محمدعلی کاتوزیان، انوارالمشعشعین، ج1، ص.211
18. کریمه اهل بیت، (همان) ص43 ـ 45 و حضرت معصومه، فاطمه دوم (همان)، ص.139
19. بر ستیغ نور، شرح حال آیت اللّه نجفی مرعشی، ص.79
20. همان، ص77 و حضرت معصومه فاطمه دوم، (همان)، ص.156
21. انوار المشعشعین، ج1، ص.216
22. گنجینه دانشمندان، ج1، ص17.